

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Základy Biologie ryb

Ing. Jan Grmela

INOVACE STUDIJNÍCH PROGRAMŮ AF A ZF MENDELU SMĚŘUJÍCÍ K VYTVOŘENÍ
MEZIOBOROVÉ INTEGRACE, [CZ.1.07/2.2.00/28.0302](#)

Ryby

- Nejstarší a nejpočetnější skupina obratlovců
- Dokonalé přizpůsobení k životu ve vodě
- Poikilotermní – teplota těla se blíží teplotě prostředí – teplota vody významně ovlivňuje funkce organismu
- Dýchají žábami
- Obývají sladké, slané i brakické vody

Tvar těla ryb

- Přizpůsoben trvalému životu ve vodě
- Vypovídá o preferovaném habitatu - charakteru prostředí výskytu daného druhu
- Ovlivněn etologií jednotlivých druhů ryb – strategie získávání potravy

Ryby tekoucích vod

Ryby stojatých vod

Dravé druhy ryb

Ryby žijící u dna

Ryby rychle tekoucích vod

- vřetenovitý tvar těla
- nízký hřbet, plochá či málo klenutá linie břicha
- silný ocasní násadec
- velké ploutve

Parma obecná

Pstruh obecný

Ryby žijící v blízkosti dna

- válcovitý tvar těla
- klenutá hřbetní linie
- plochá břišní partie

Vranka

Piskoř pruhovaný

Sekavec

Dravé druhy ryb

- vřetenovitý nebo válcovitý tvar těla
- velká hlava
- silný ocasní násadec
- velké ploutve

Bolen dravý

Štika obecná

Ryby pomalu tekoucích a stojatých vod

- vysoká hřbetní partie
- laterálně značně zploštělý trup
- úzký ocasní násadec

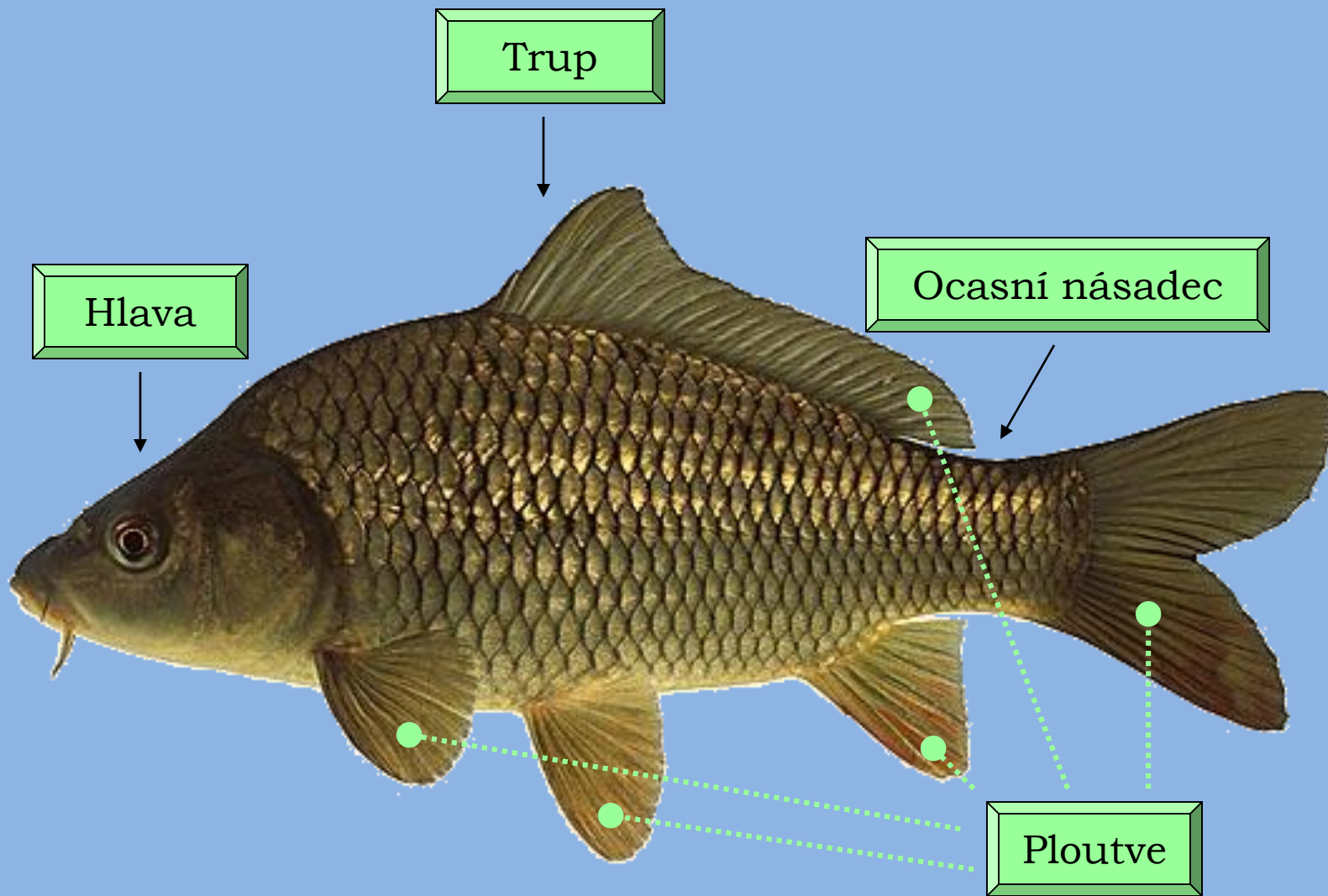

Cejnek malý

Slunečnice pestrá

Části rybího těla

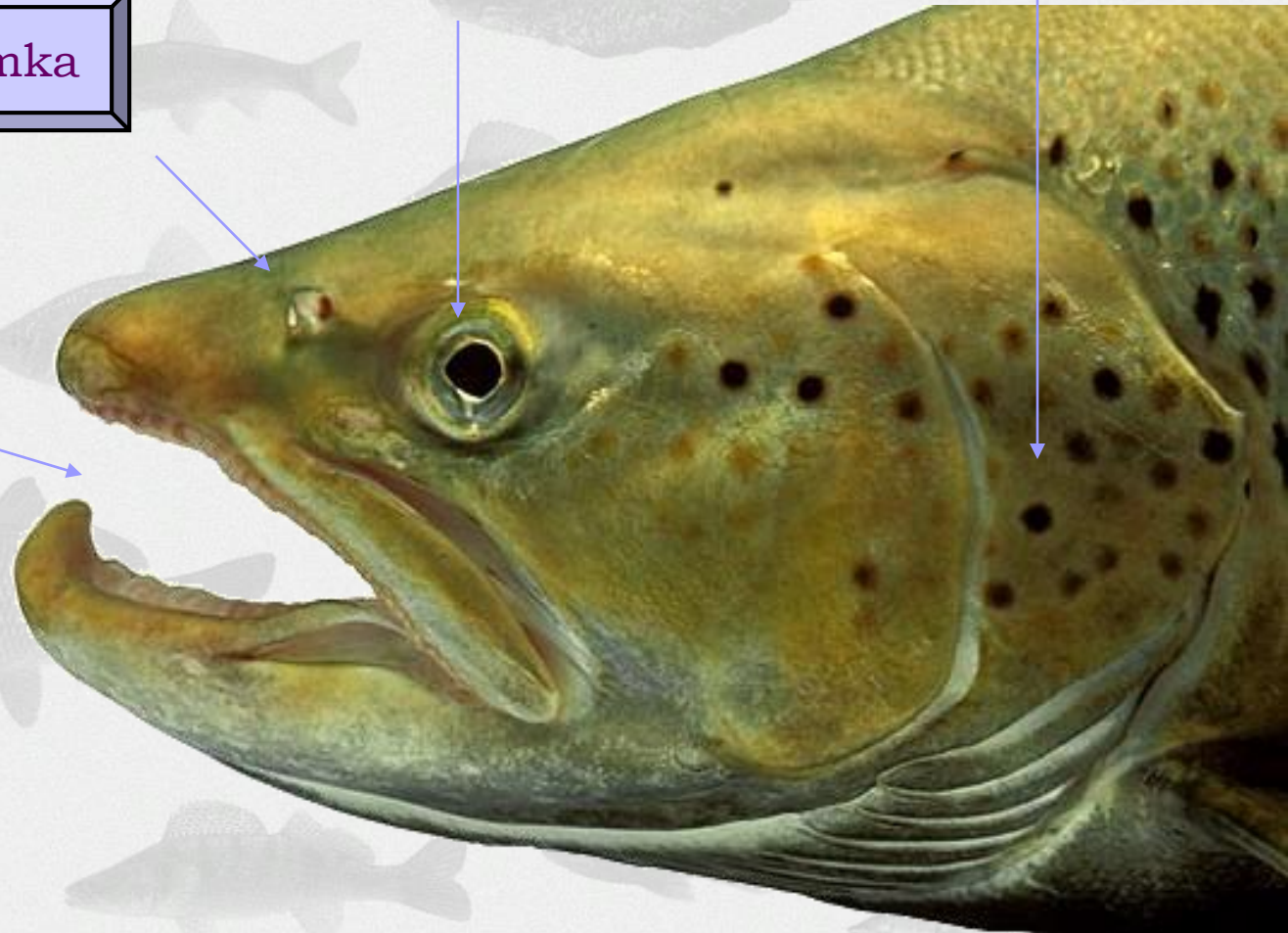
Hlava ryby

Skřelové víčko

Oko

Čichová jamka

Ústní otvor

Ústní otvor

- **Velikost otvoru kladně koreluje s velikostí potravy**
(výjimkou jsou planktonofágní druhy)
- **Orientace úst souvisí s prostorem příjmu potravy**
(hladina – vodní sloupec – dno)
- **V okolí úst často přítomen různý počet vousů**
(významný meristický znak)
- **Ústní dutina dravců je obvykle ozubená**
(výjimkou jsou kaprovití)

Velikost úst kladně koreluje s velikostí potravy

Dravé druhy

Planktonofág

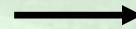
Nedravé druhy

Orientace ústního otvoru

Koncová ústa

Ryba přijímá potravu ve vodním sloupci

Horní ústa

Ryba přijímá potravu v blízkosti hladiny

Spodní ústa

Ryba přijímá potravu v blízkosti dna

Vousy

- V okolí úst často přítomen různý počet vousů
- receptory dotyku (hmat), chemoreceptory (chuť)
- Orientace v prostředí

Piskoř

Parma

Mník

Sumeček

Oko ryby

Velikost oka souvisí s etologií druhu

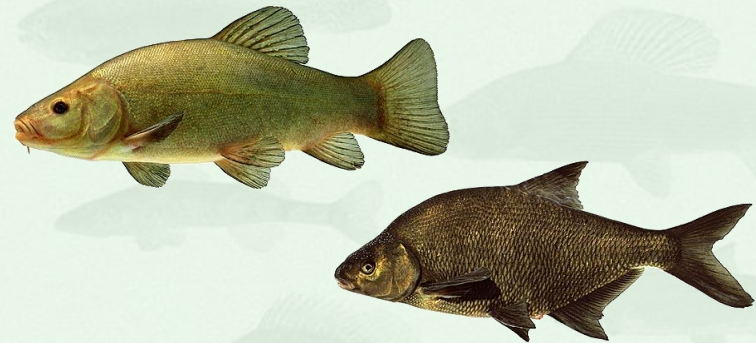
Ryby povrchové

Ryby hlubinné

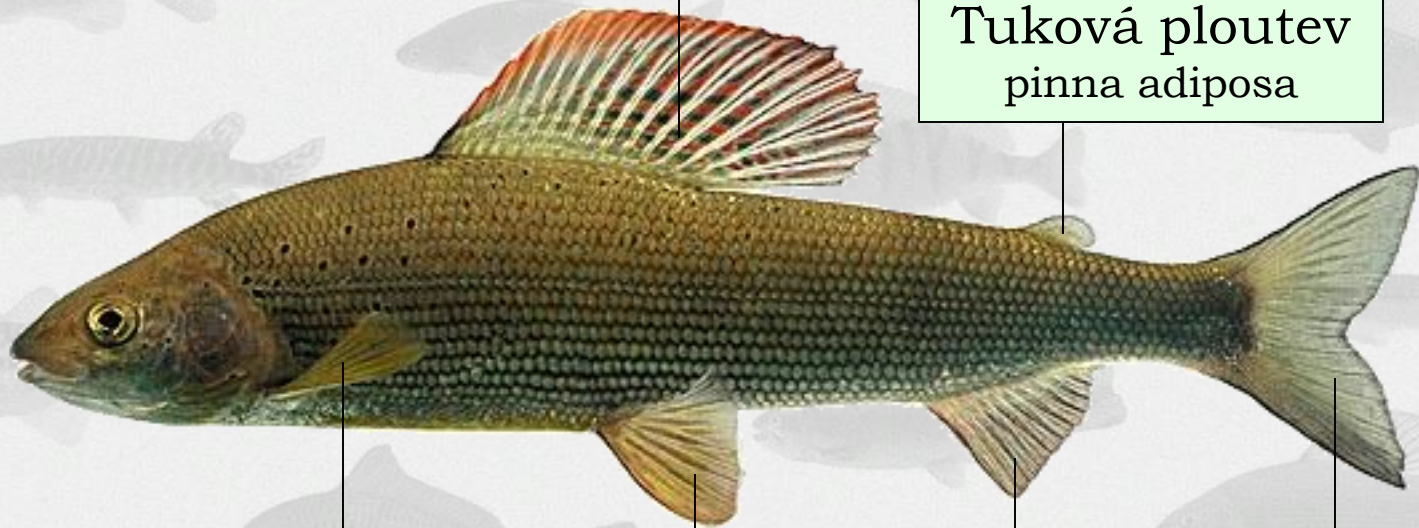
Ryby čistých vod

Ryby kalných vod

Ploutve ryb

- Nepárové ploutve
- Párové ploutve

Hřbetní ploutev
pinna dorsalis (D)

Tuková ploutev
pinna adiposa

Prsní ploutve
pinnae pectorales (P)

Řitní ploutev
pinna analis (A)

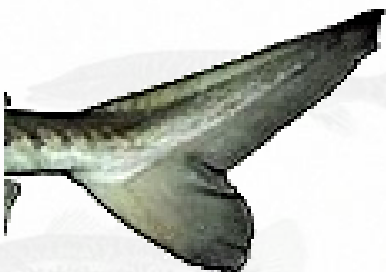
Břišní ploutve
pinnae ventrales (V)

Ocasní ploutev
pinna caudalis (C)

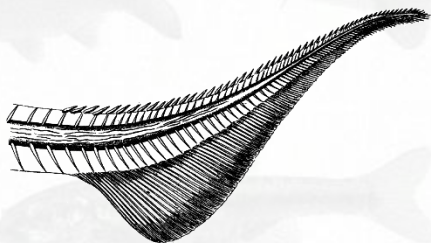
Ocasní ploutev

Heterocerkní

Exteriérově
nesouměrná

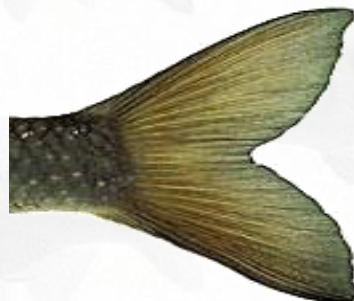

Anatomicky
nesouměrná

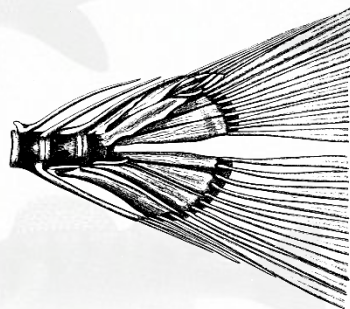

Homocerkní

Exteriérově
souměrná

Anatomicky
nesouměrná

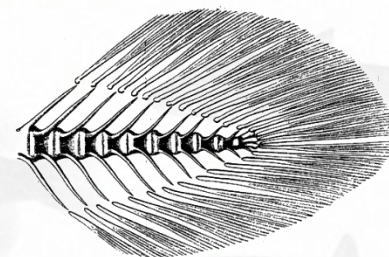

Difycerkní

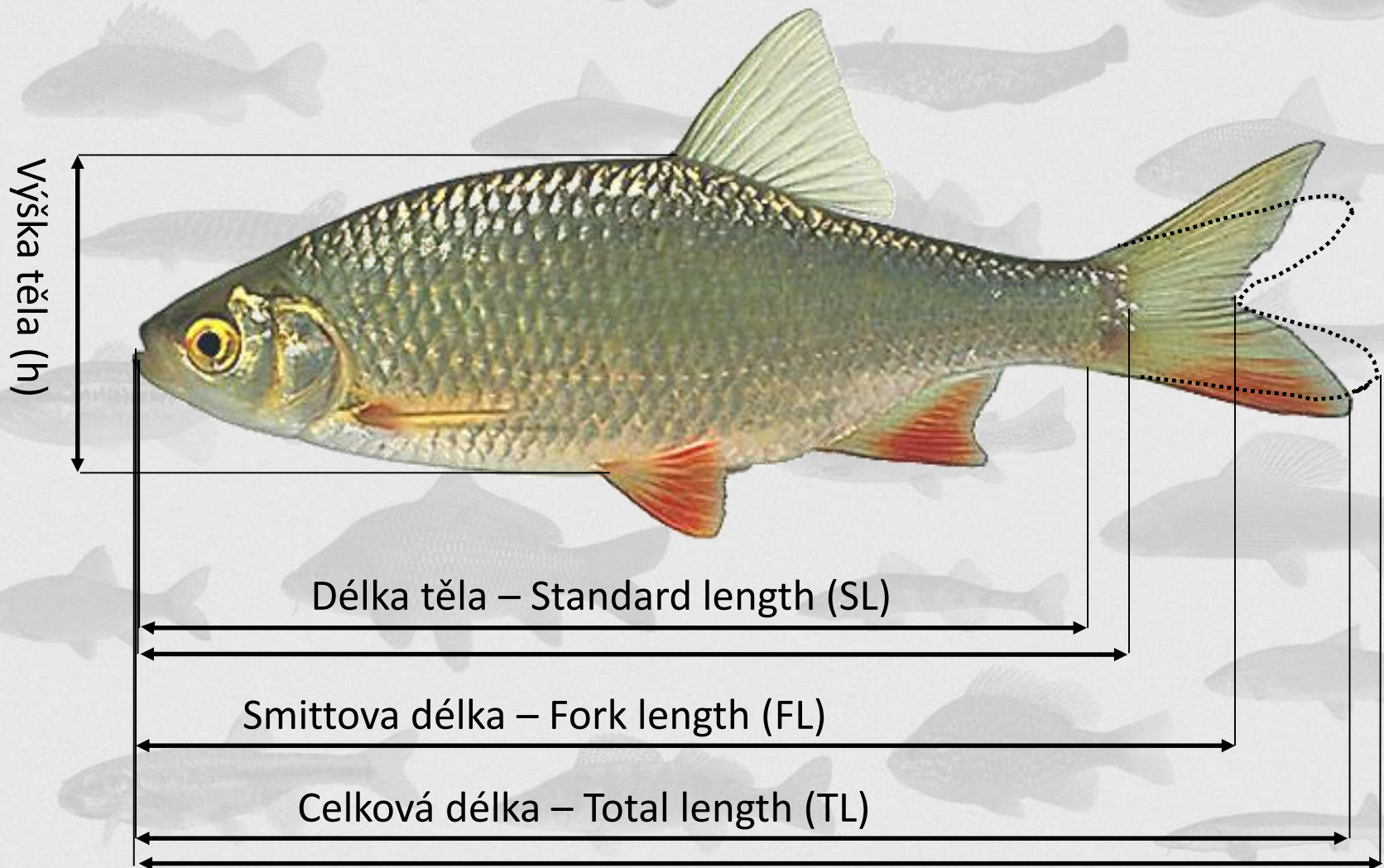
Exteriérově
souměrná

Anatomicky
souměrná

Základní plastické znaky ryb

Meristické znaky ryb

Znaky počítatelné

Důležité pro systematické řazení druhů

Počet šupin v postranní čáře

Počet řad šupin nad a pod postranní čarou

Počet kostěných štítků na trupu

Počet paprsků v ploutvích

Počet tyčinek na žaberním oblouku

Počet a řazení požerákových zubů

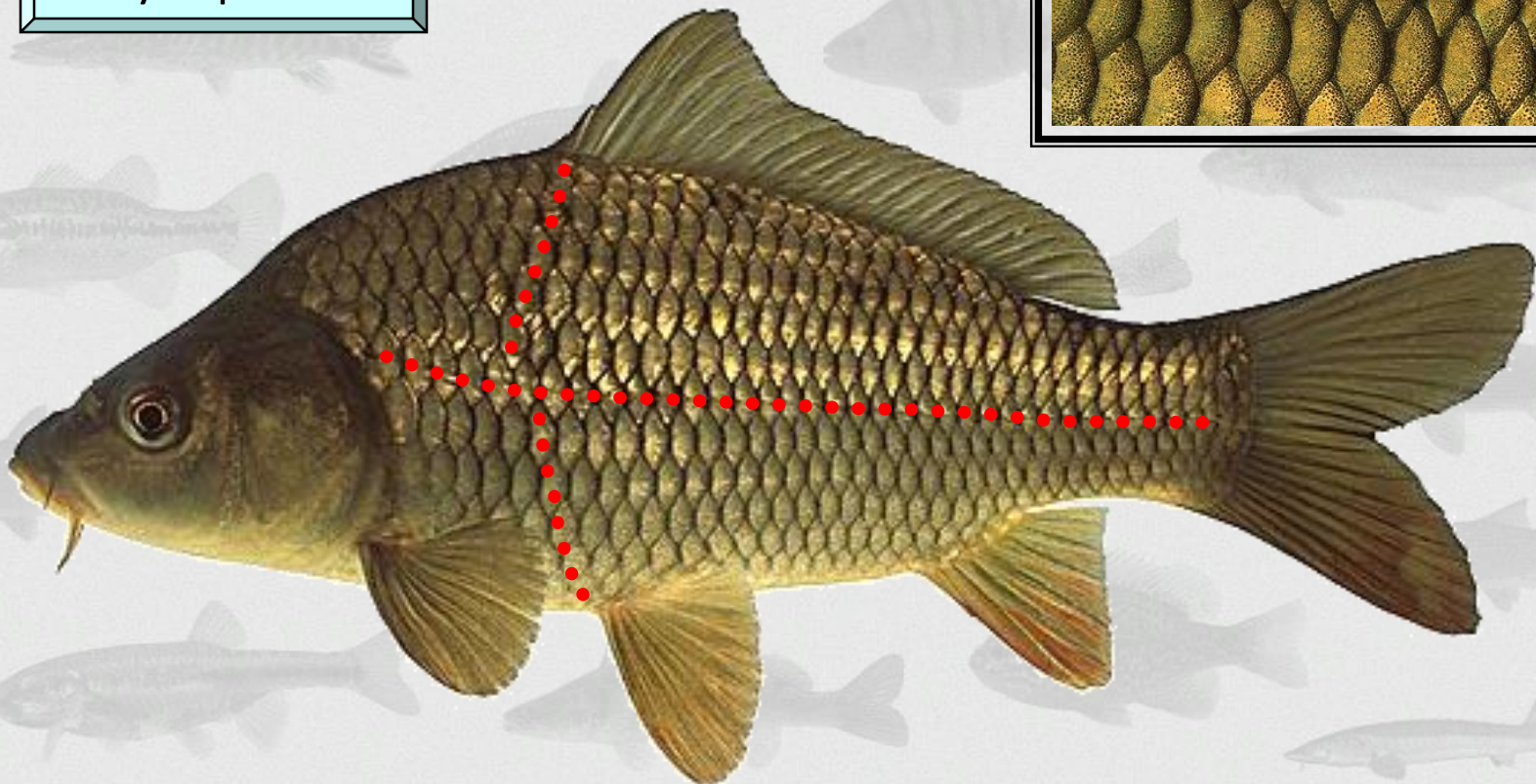
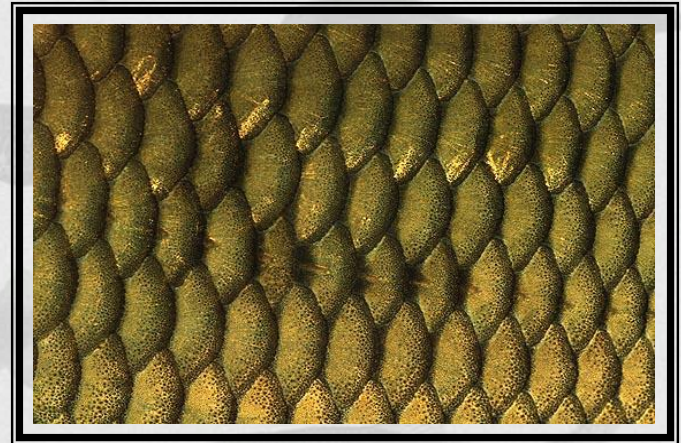
Počet obratlů

Počet pylorických přívěsků

Řazení šupin na trupu ryby

Postranní čára

Řady šupin

Šupinové vzorce

30 - 32

... počet řad šupin nad postranní čarou

90 ————— **110**

... počet šupin v postranní čáře

19 - 21

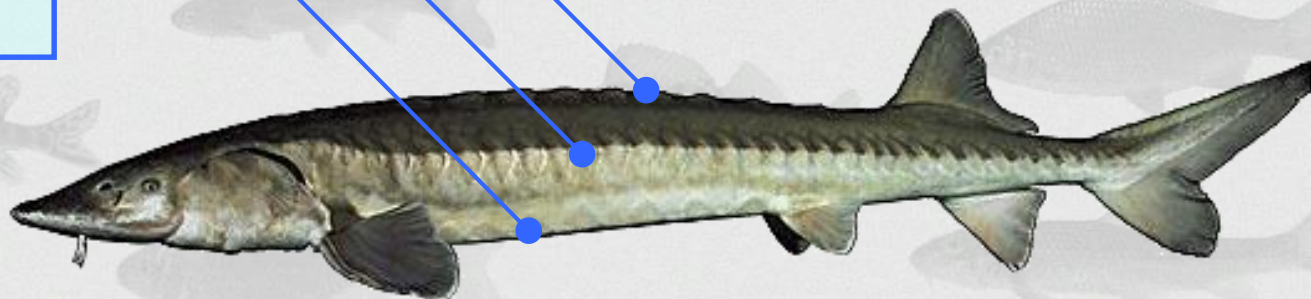
... počet řad šupin pod postranní čarou

Kostěné štítky na trupu ryby

1 řada hřbetní

2 řady boční

2 řady břišní

Stavba ploutve

Paprsky nerozvětvené – tvrdé

Paprsky rozvětvené - měkké

Ploutevní vzorce

- Vyjadřují počet tvrdých a měkkých paprsků v ploutvích
- Uvádí se obvykle pro hřbetní a řitní ploutev
- Počet tvrdých paprsků se zaznamenává římskými číslicemi
- Měkké paprsky se zapisují arabskými číslicemi
- Více ploutví stejného typu se rozlišuje dolními indexy
- Krajní meze skupiny jedinců se uvádějí v závorkách

Okoun říční

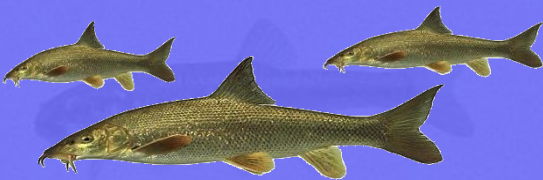
D_1 XIII; D_2 III, 15; A II, 9

v 1. hřbetní ploutvi 13 tvrdých paprsků,
ve 2. hřbetní ploutvi 3 tvrdé a 15 měkkých,
v řitní ploutvi 2 tvrdé a 9 měkkých paprsků

Parma obecná

D III-IV, (7) 8 (9); A II-III, 5

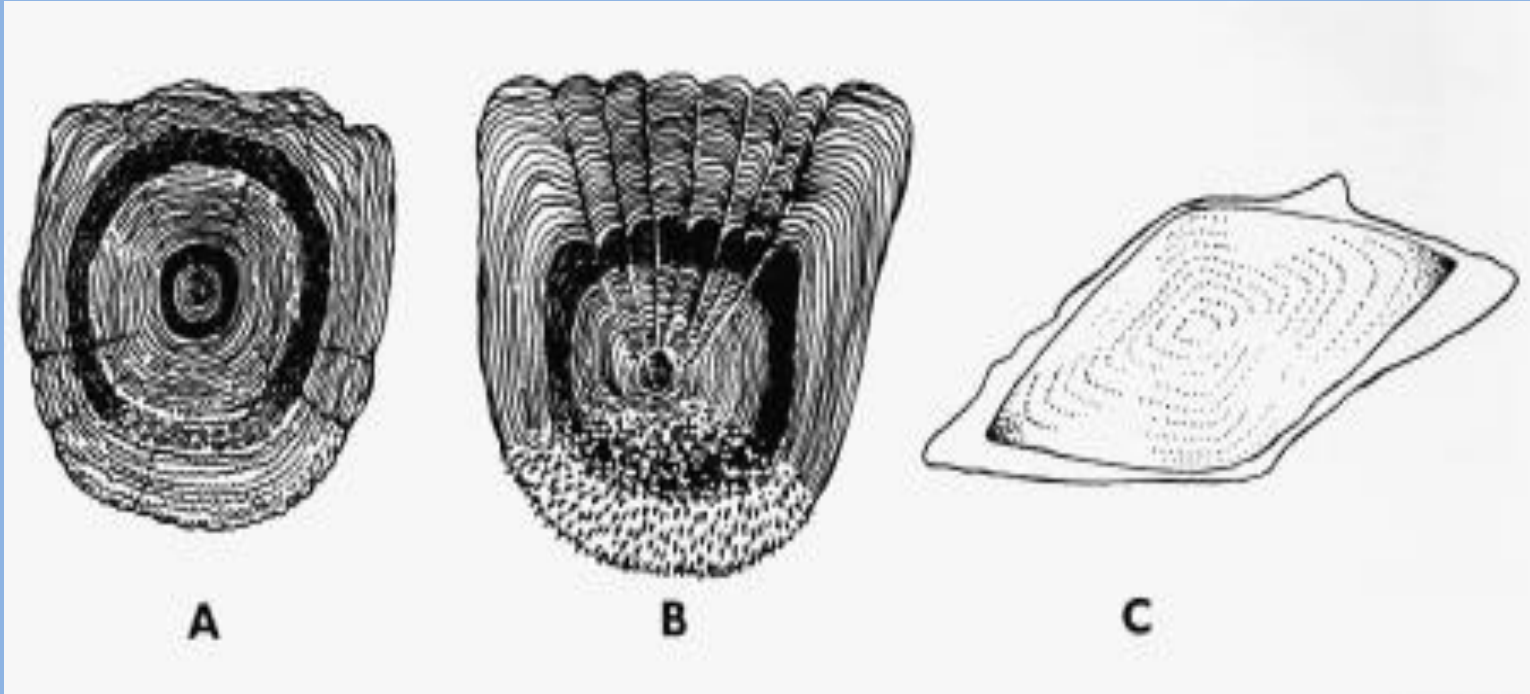

ve hřbetní ploutvi 3 až 4 tvrdé paprsky a
obvykle 8, výjimečně 7 nebo 9 měkkých,
v řitní ploutvi 2 až 3 tvrdé a 5 měkkých.

Kůže ryb

- Tvořena pokožkou a škárou
- Nejsilnější na břiše, nejtenčí na skřelích
- Pokožka nerohovatí, vylučuje sliz
- Škára – šupiny, pigmentové buňky, nervová zakončení, ochrana před vnějšími vlivy

Typy šupin

cykloidní

ktenoidní

ganoidní

Škára - Corium

- Pigmentové buňky – chromatofory

- **melanofory** - černé zbarvení

- **erytrofory** - červené zbarvení

- **xantofory** - žluté zbarvení

- **guanofory** - stříbřité zbarvení (také nazývané iridocyty)

Změny ve zbarvení – juvenilní zbarvení, svatební šat, přizpůsobení podmínkám prostředí, chybějící pigment (melanismus, erytrismus, xantorismus, albinismus)

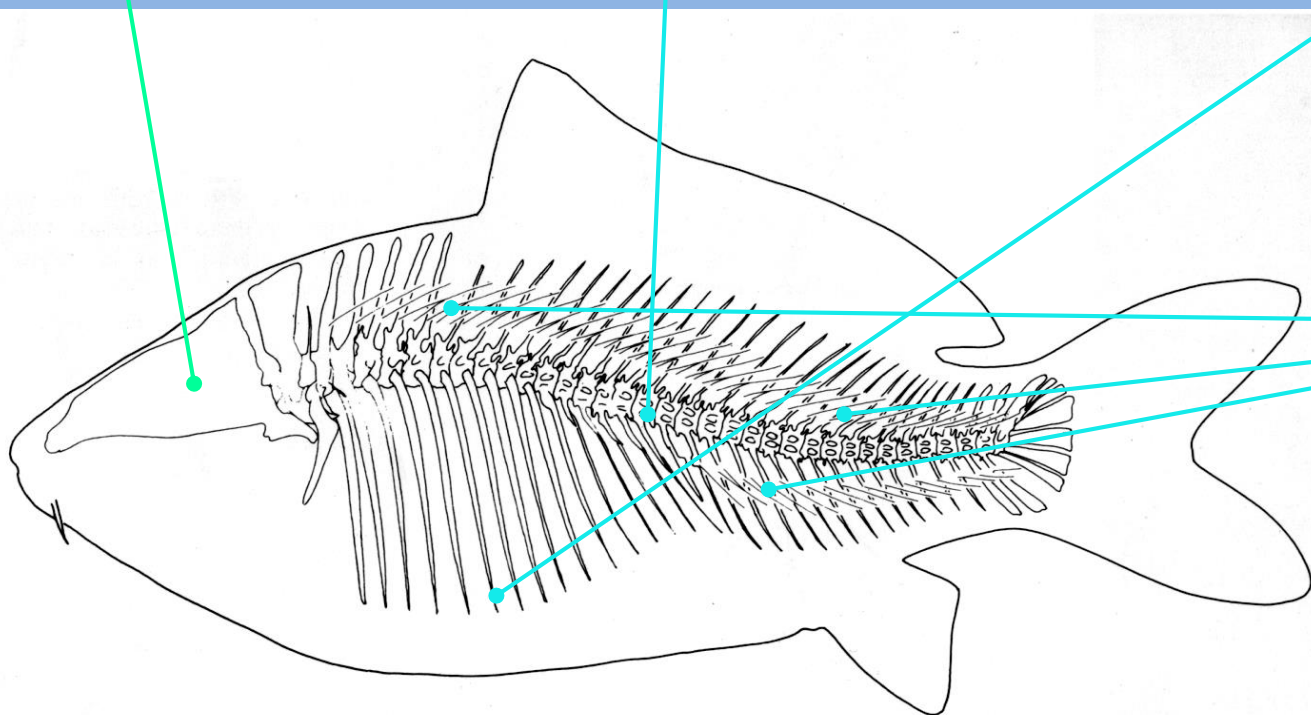
Topografie axiálního skeletu kapra

Páteř (columna vertebralis)
tvořená obratli (vertebra)

Lebka (cranium)

Pleurální žebra
(costae)

Mezisvalové
kosti

Svalová a nervová soustava

Dělení rybího svalstva

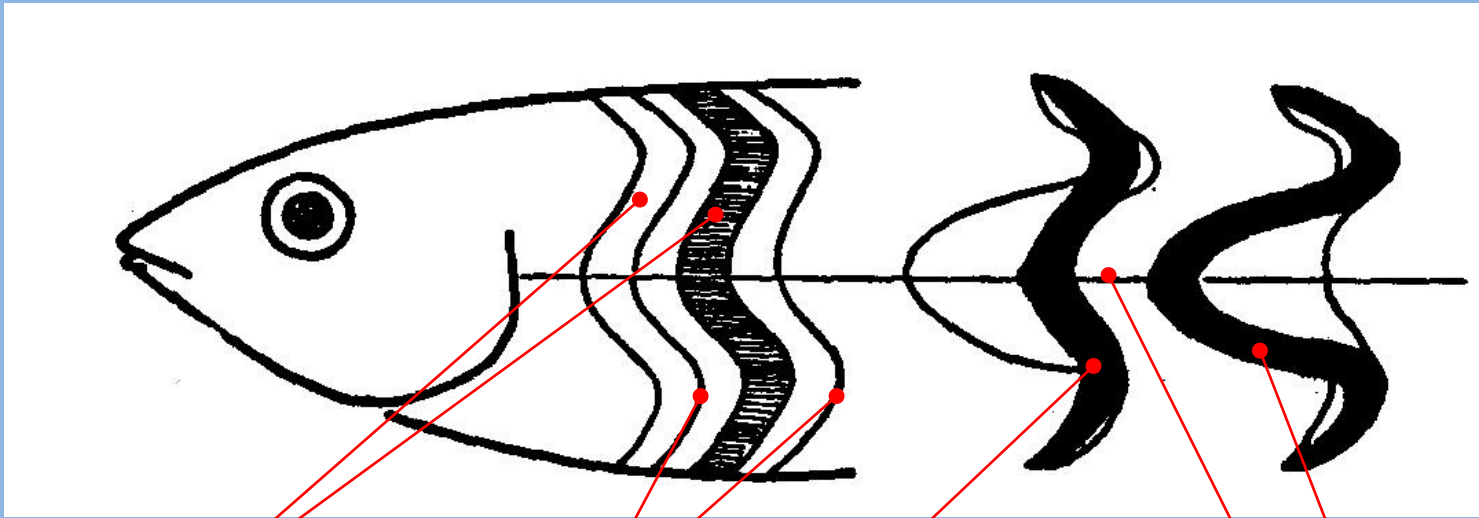
Dle umístění

- Kosterní (tělní, somatické)
  - Svalovina trupu
  - Svalovina ploutví
- viscerální (útrobní)
  - Svalovina hlavy
    - Žaberní oblouky, skřelové víčko
    - Okohybné svaly
    - Svaly čelistí a jazylkového oblouku
  - Vnitřní orgány (trávicí, cévní, vyměšovací, pohlavní)

Dle histologické stavby

- Příčně pruhované
  - Bílá svalovina: tlustší svalová vlákna, málo sarkoplazmy, málo myoglobinu, anaerobní glykolýza, myoglobinu, rychlá kontrakce, brzo se unaví, anaerobní glykolýza
  - Červená svalovina: tenčí vlákna, hodně sarkoplazmy, obsahuje myoglobin, pomalejší kontrakce, nepodléhá tak snadno únavě, oxidativní enzymatický aparát
- Hladké
  - Vnitřní orgány, svěrač zornice,
  - Longitudinální či cirkulární průběh vláken
  - Inervace autonomním systémem
- Srdeční (myokard)

Strukturace m. lateralis major

Myomery

myosepta

tvar levé myomery

tvar pravé myomery

septum horizontale

Příčný řez tělem kapra

Hrudní partie

Ocasní partie

Epaxiální část

Musculus lateralis major

Myosepta

Septum horizontale

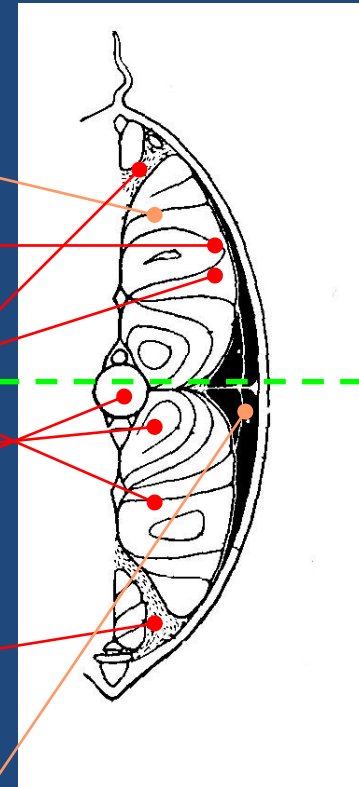
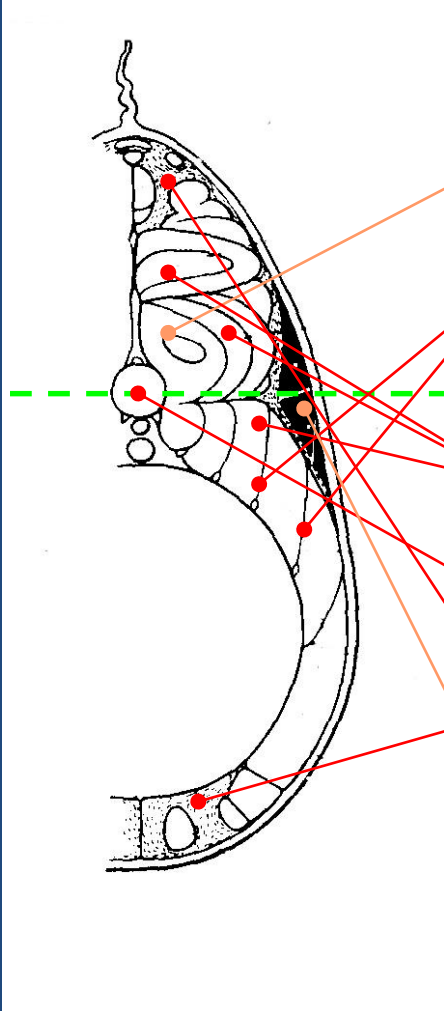
Myomery

Obratel páteře

Tuková tkáň

Musculus lateralis superficialis

Hypaxiální část

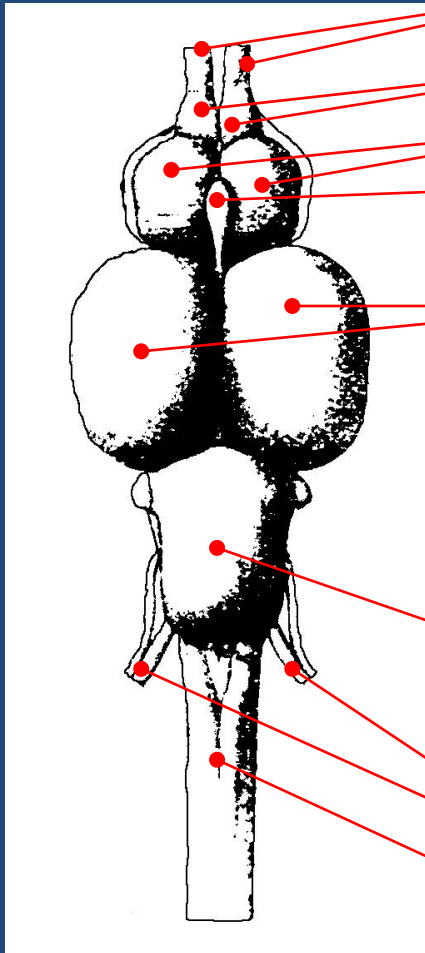
Rozdělení nervové soustavy

- CNS (*systema nervosum centrale*)
  - Mozek (*encephalon*)
  - Mícha (*medulla spinalis*)
- Periferní (*systema nervosum periphericum*)
  - Mozkové a míšní nervy
- Autonomní (*systema nervosum autonomicum*)
  - Sympaticus
  - parasympaticus

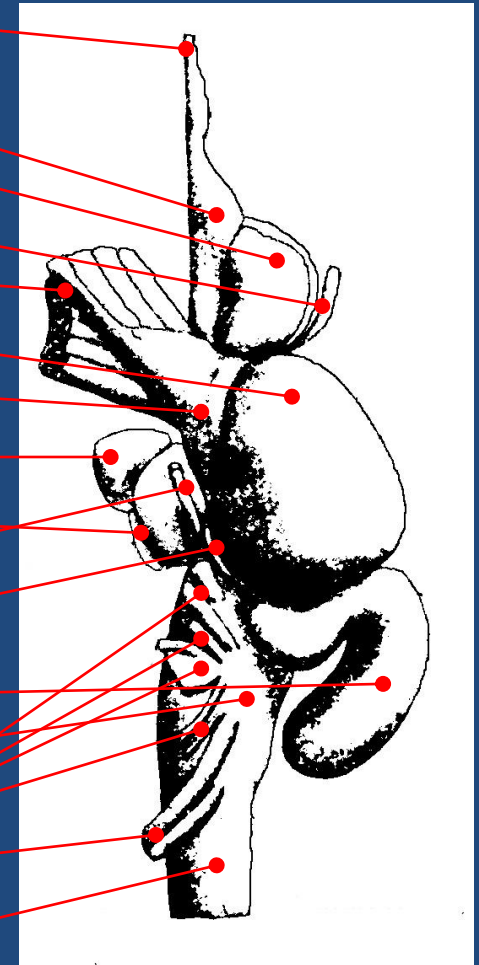
Mozek pstruha obecného

- Dorzální pohled

- Laterální pohled

- n. Olfactorius
- Lobi olfactorii
- Telencephalon
- Corpus pineale
- n. Opticus
- Mesencephalon
- Diencephalon
- Hypofýza
- Saccus vasculosus
- n. Oculomotorius
- n. Trochlearis
- Cerebellum
- Medulla oblongata
- 5. - 9. mozkový nerv
- n. Vagus
- Medulla spinalis

Dýchací a cévní soustava

Způsoby dýchání ryb

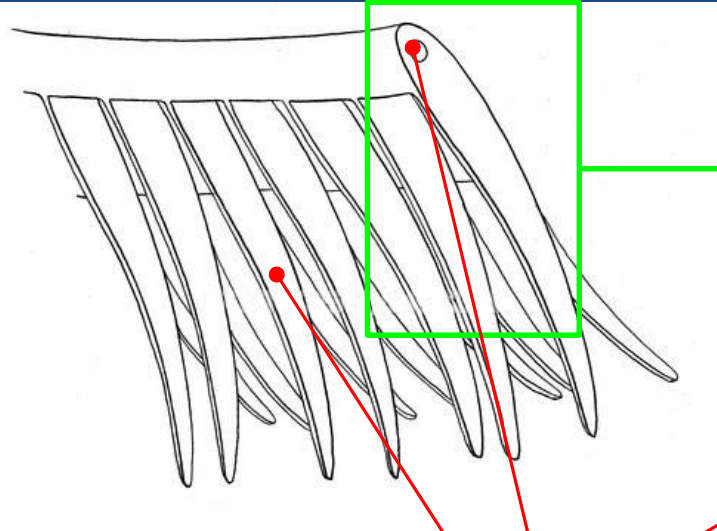
- Hlavní (primární)
  - Žábry, výměna plynů voda-krev
- Doplnkové (akcesorické, sekundární)
  - Nadžaberní aparát (labyrint)
    - Tropické ryby, *clarias gariepinus*
    - Vytv. v nadžaberní dutině
    - Kostěné lamely vybíhající z epibranchiale pokryté respiračním epitelem
  - Kůže, povrch těla
    - V různé míře u většiny ryb
    - U embryí cévní pleteň žloutkového váčku
    - Kapilární síť ve škáře
  - Ústní dutina
    - kaprovití
    - Cévní pleteň ve sliznici hltanu (patro)
  - Plynový měchýř
    - Blatňák, dravé druhy
  - Střevo
    - piskoř

Žábry

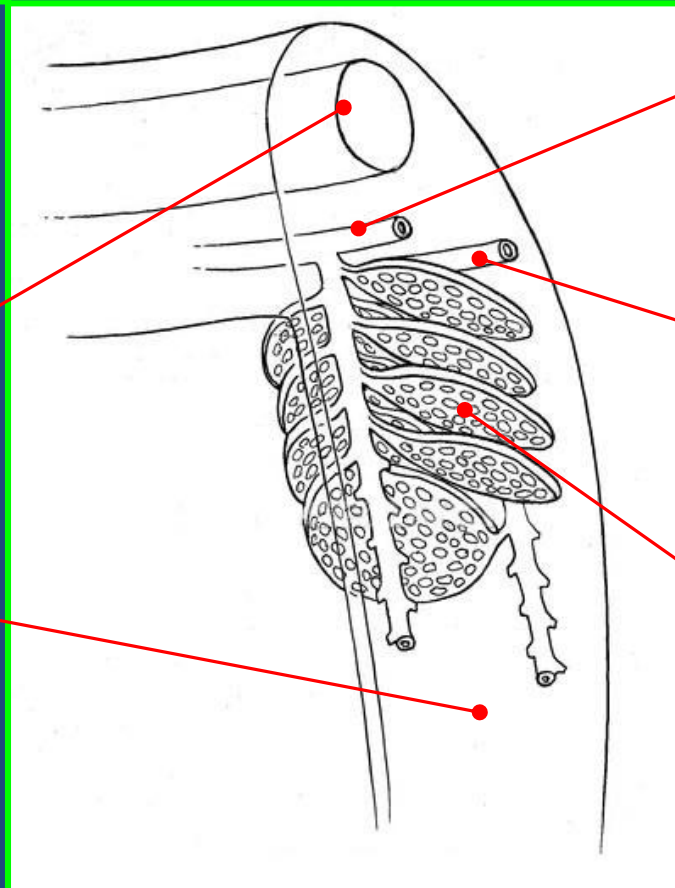
Žábry (branchiae)

Část žaberního oblouku

os ceratobranchiale

Primární žaberní lamely

Arteria
branchialis
afferens

Arteria
branchialis
Efferens

kapilární síť
v sekundárních
žaberních
lamelách

Cévní systém ryb

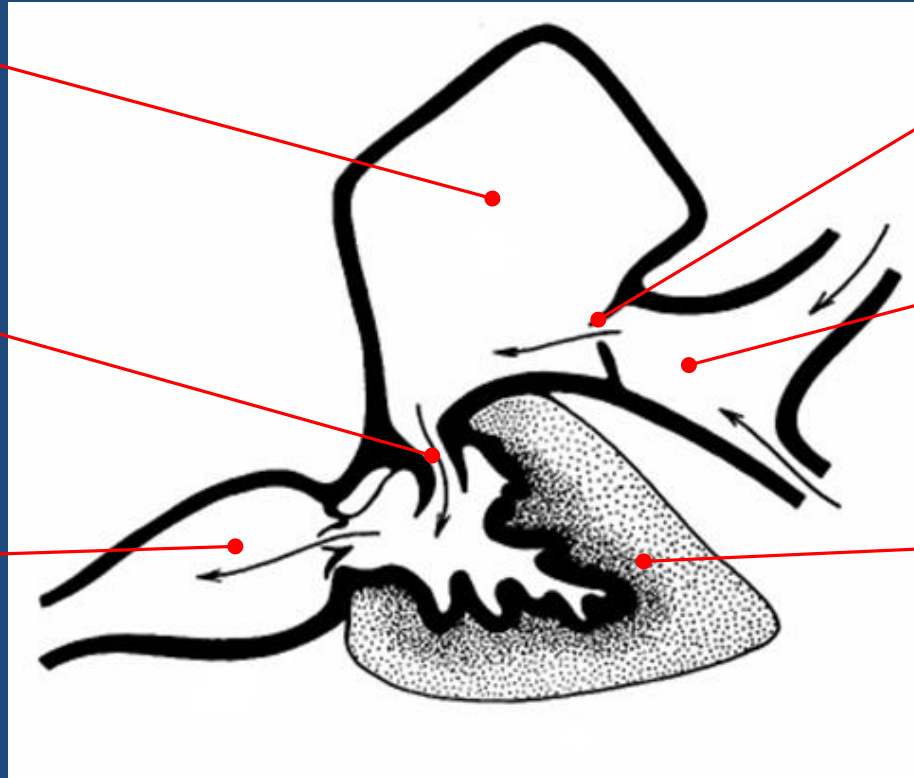
- Srdce
  - 1 předsíň, 1 komora
    - Vede odkysličenou krev z těla do žaber
- Cévy
  - Tepny (arteriae)
  - Žíly (venae)
- Slezina (lien)
  - Krevní i lymfatický systém
  - Červená dřeň - tvorba i destrukce erytrocytů, zásobárna erytrocytů
  - Bílá dřeň – tvorba a aktivace lymfocytů

Rybí srdce

Předsíň (atrium)

Ostium
Atrioventriculare

Truncus
arteriosus

Ostium venosum

Sinus venosus

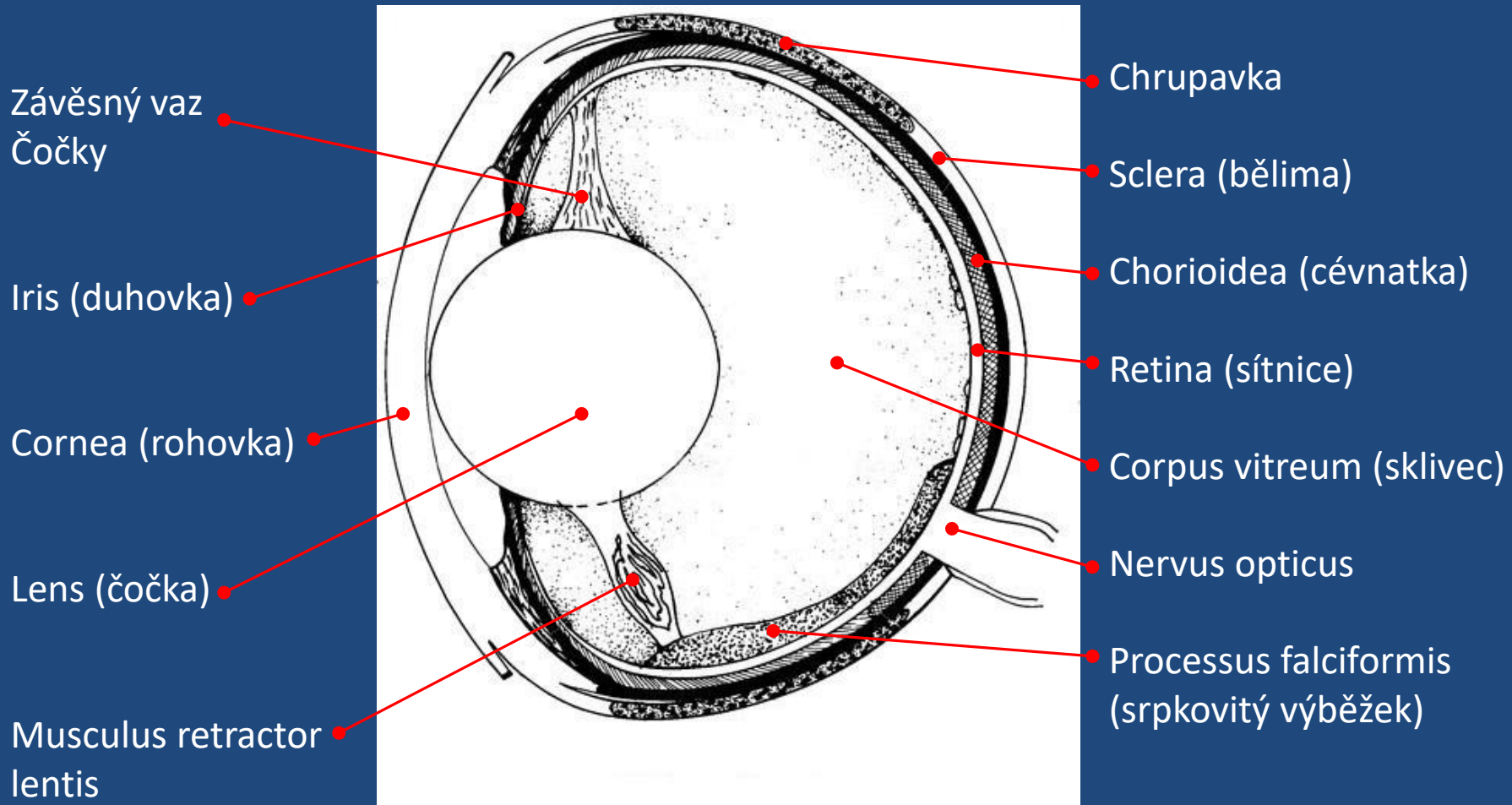
Komora
(ventriculus)

Smyslová ústrojí ryb

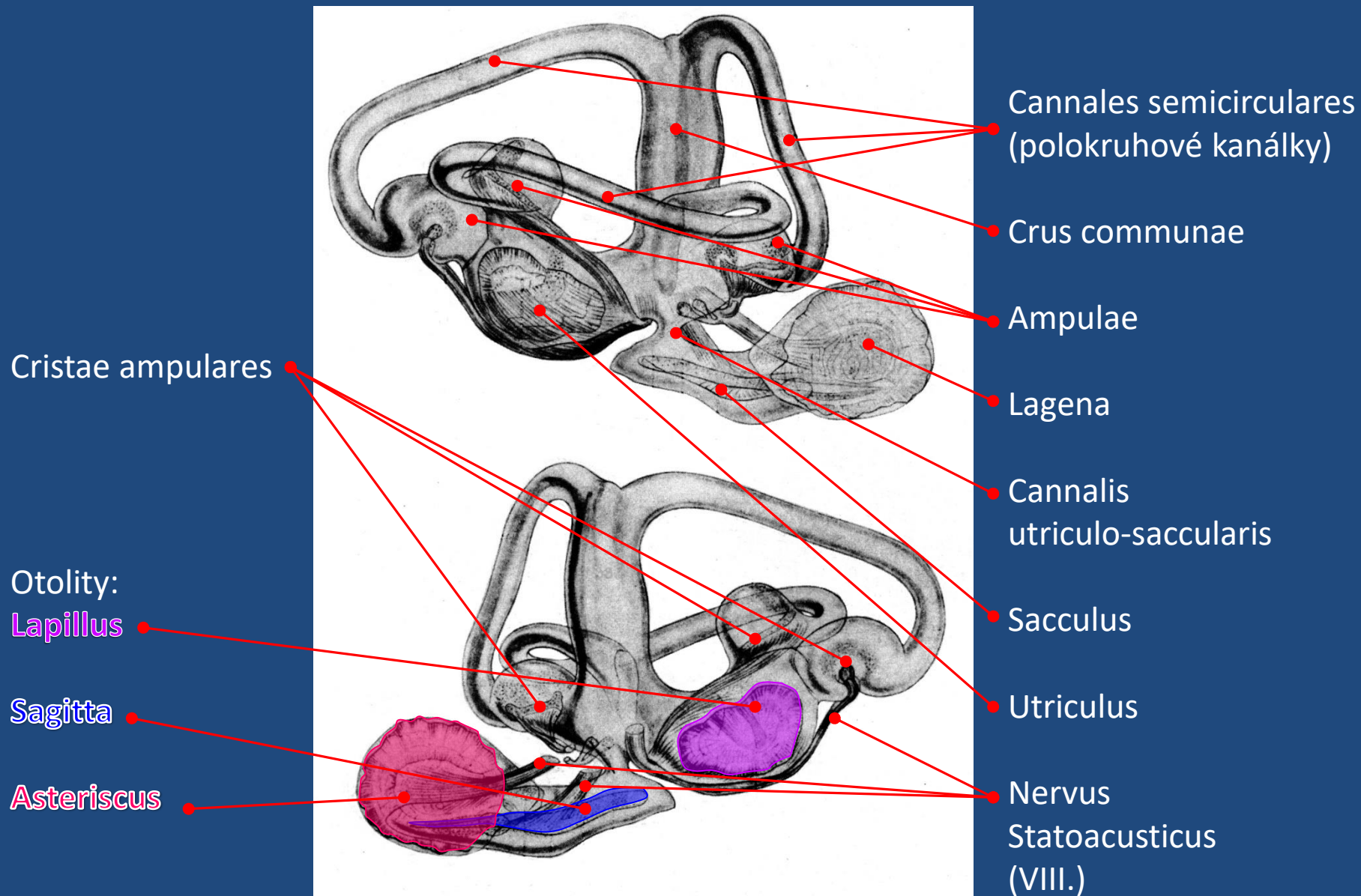
Výčet rybích smyslů

- Zrak
  - Fotoreceptory, komorové oko různé velikosti
- Sluch
  - Mechanoreceptory, vlnění, ústrojí rovnovážně-sluchové (labyrint, vnitřní ucho)
- Čich
  - Chemoreceptory, čichová jamka
- Chuť
  - Chemoreceptory, chuťové pohárky v ústní dutině, v přední části hlavy, na vousech, prsních ploutvích i bocích těla
- Hmat
  - Volná nervová zakončení, příp. specif. útvary v kůži
- Postranní čára
  - Mechanoreceptory, nízkofrekvenční vlnění, specifický orgán pro ryby

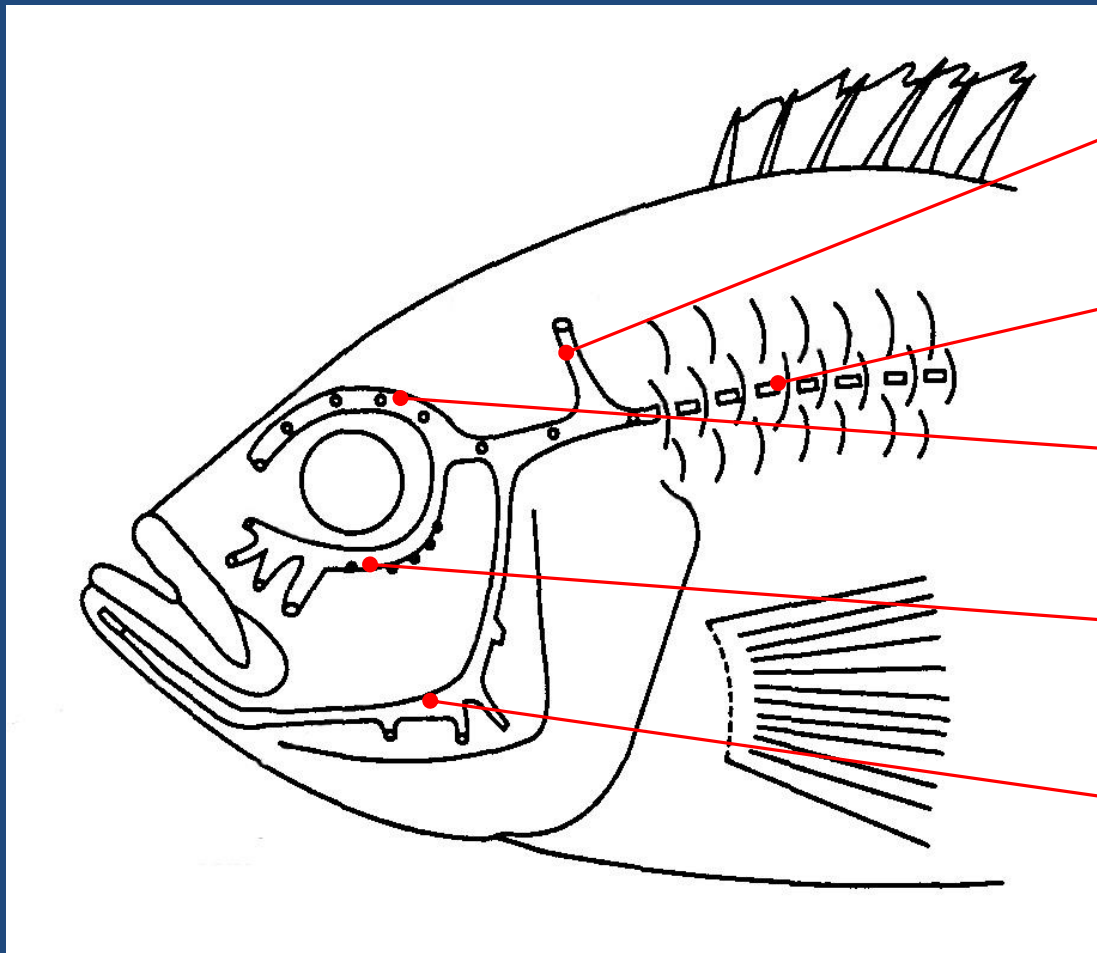
Stavba rybího oka

Blaný labyrint střeve potoční

Větvení postranní čáry ryby

• Cannalis supratemporalis

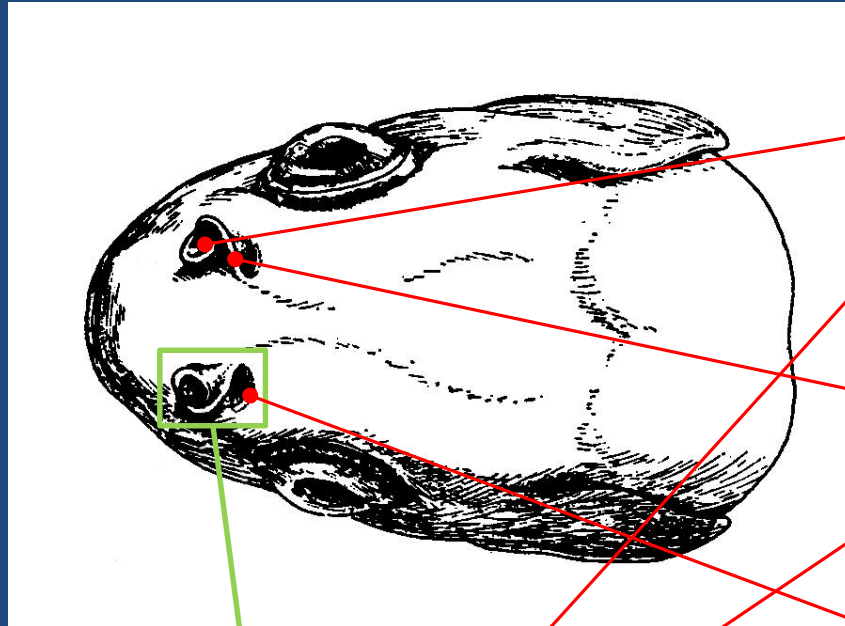
• Cannalis lateralis

• Cannalis supraorbitalis

• Cannalis infraorbitalis

• Cannalis operculomandibularis

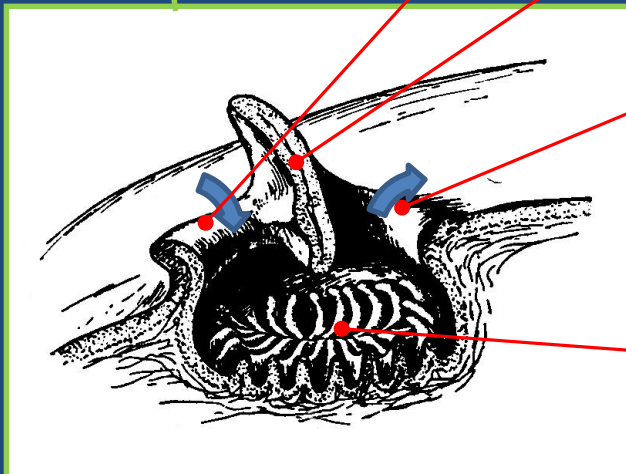
Čichové ústrojí střevle potoční

Vstupní otvor čichové jamky
(naricula incurrens)

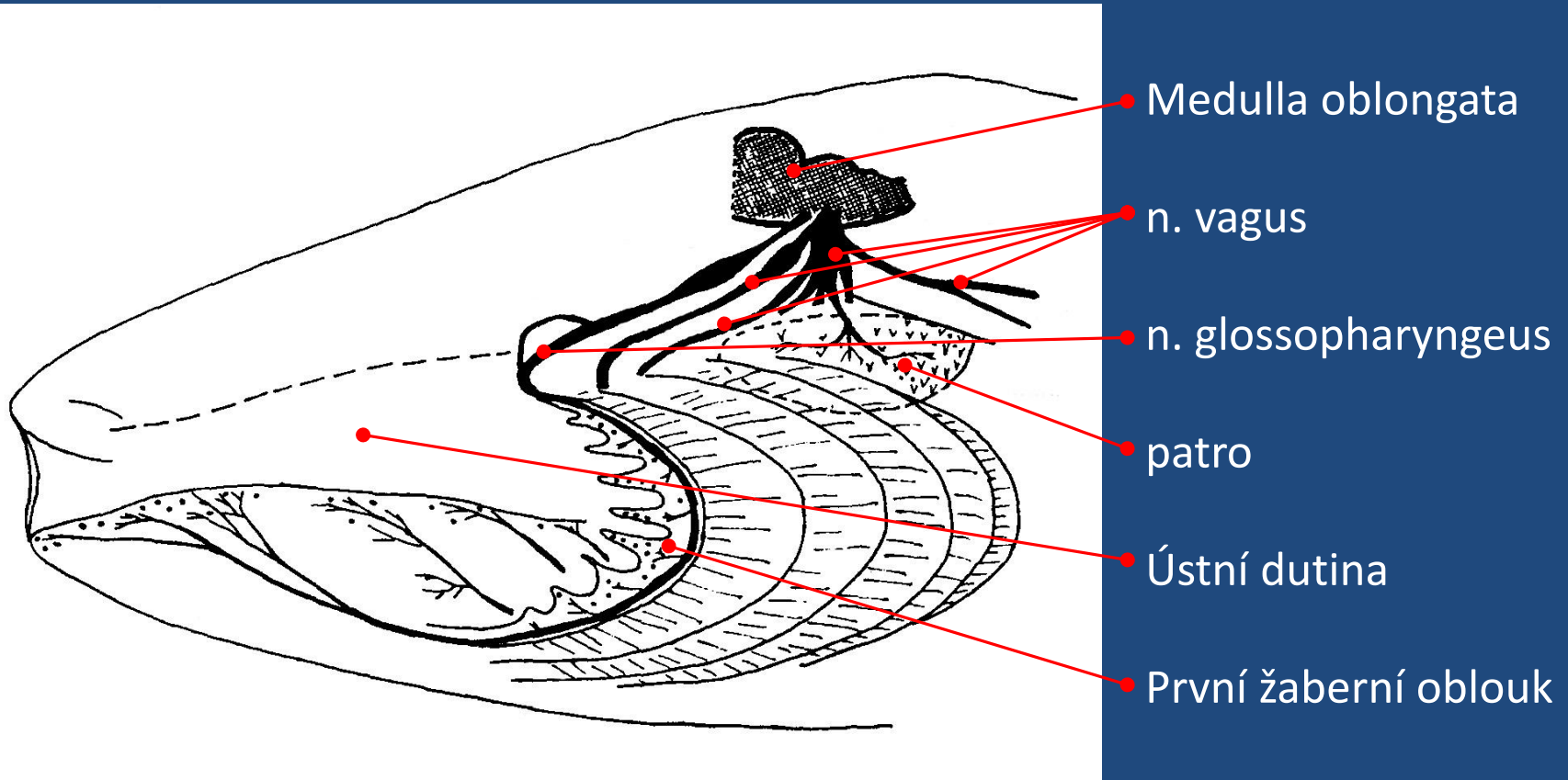
Dělicí přepážka

Výstupní otvor čichové jamky
(naricula excurrens)

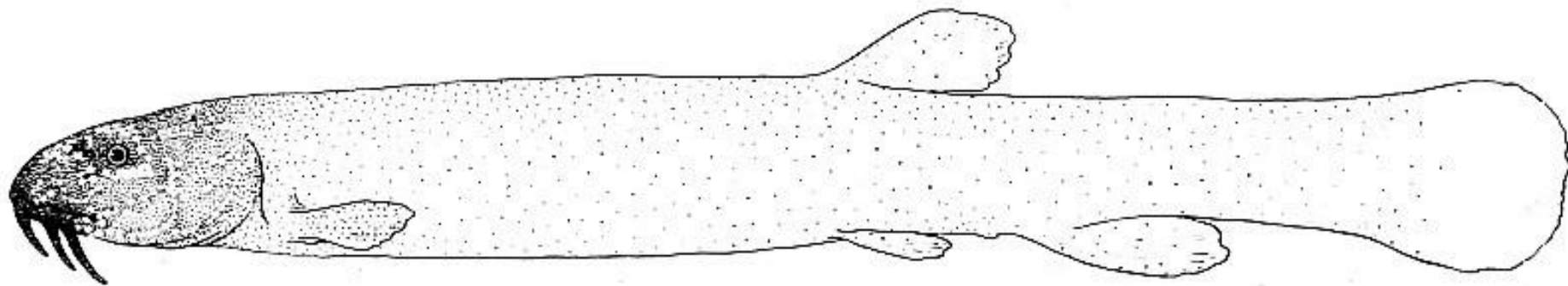

Smyslový epitel
Tvořící řasy

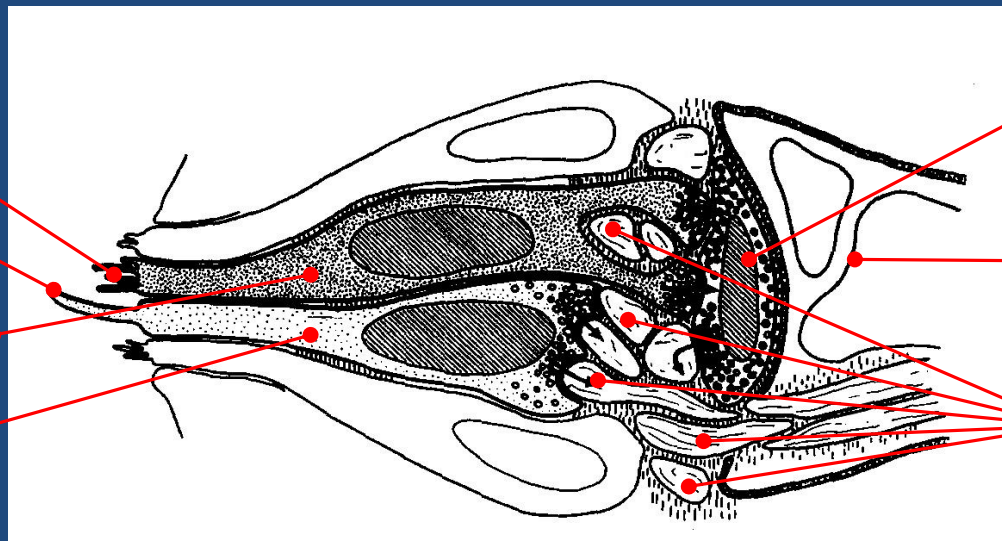
Intraorální chuťové pohárky ryb

Rozmístění extraorálních chuťových pohárků na těle sekavce

Stavba chuťového pohárku ryby

microvilli

Microvillus

Tmavá smyslová
Buňka (sustentacular)

Světlá smyslová
Buňka (receptory)

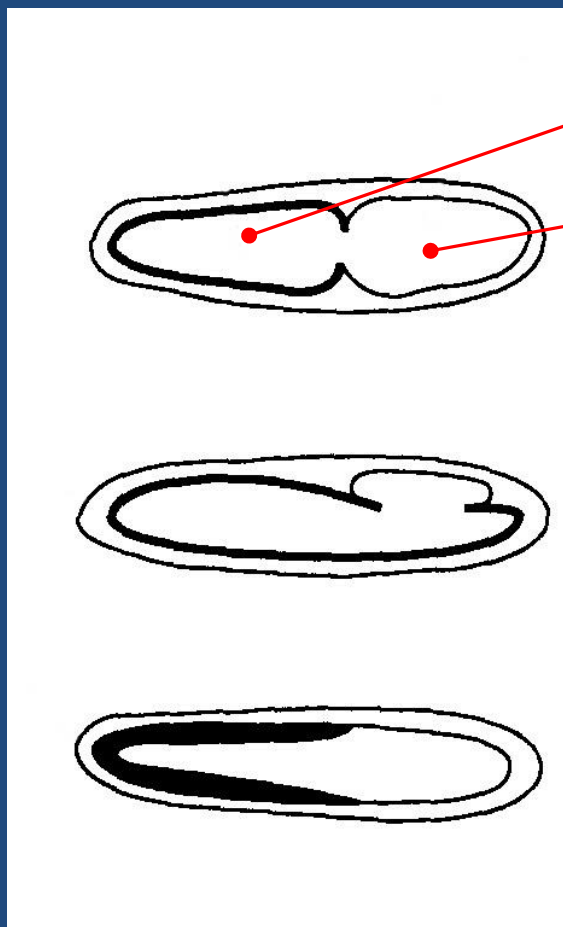
Basální buňka

Krevní kapilára

Nervová vlákna

Tvary plynového měchýře různých ryb

physoclisti

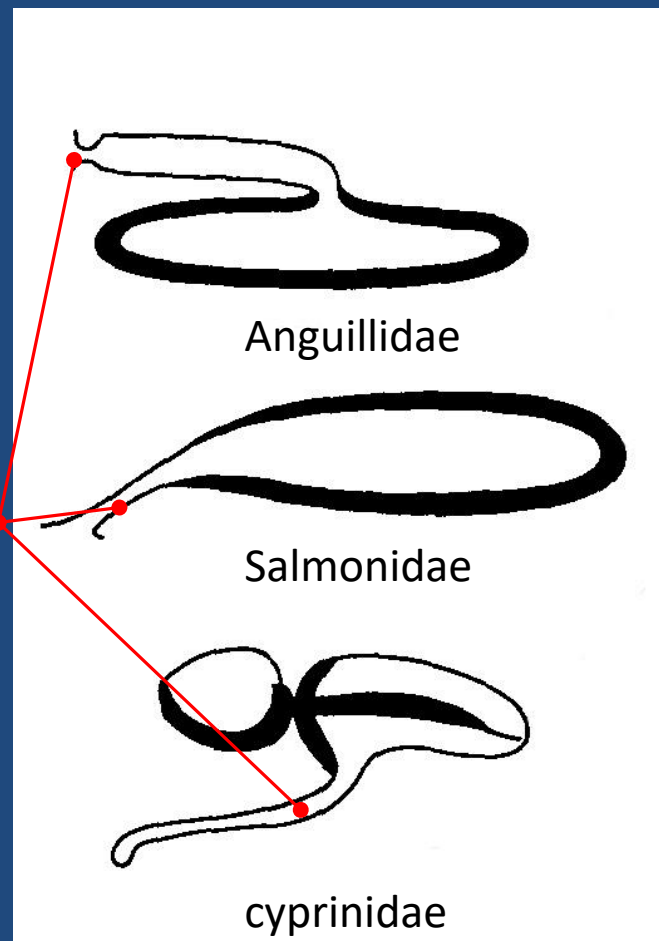
Sekretorická část

Resorbční část

Ductus pneumaticus

■ Hladká svalovina

physostomi

Anguillidae

Salmonidae

cyprinidae

Weberův aparát – dorzální pohled

Blanitý labyrint

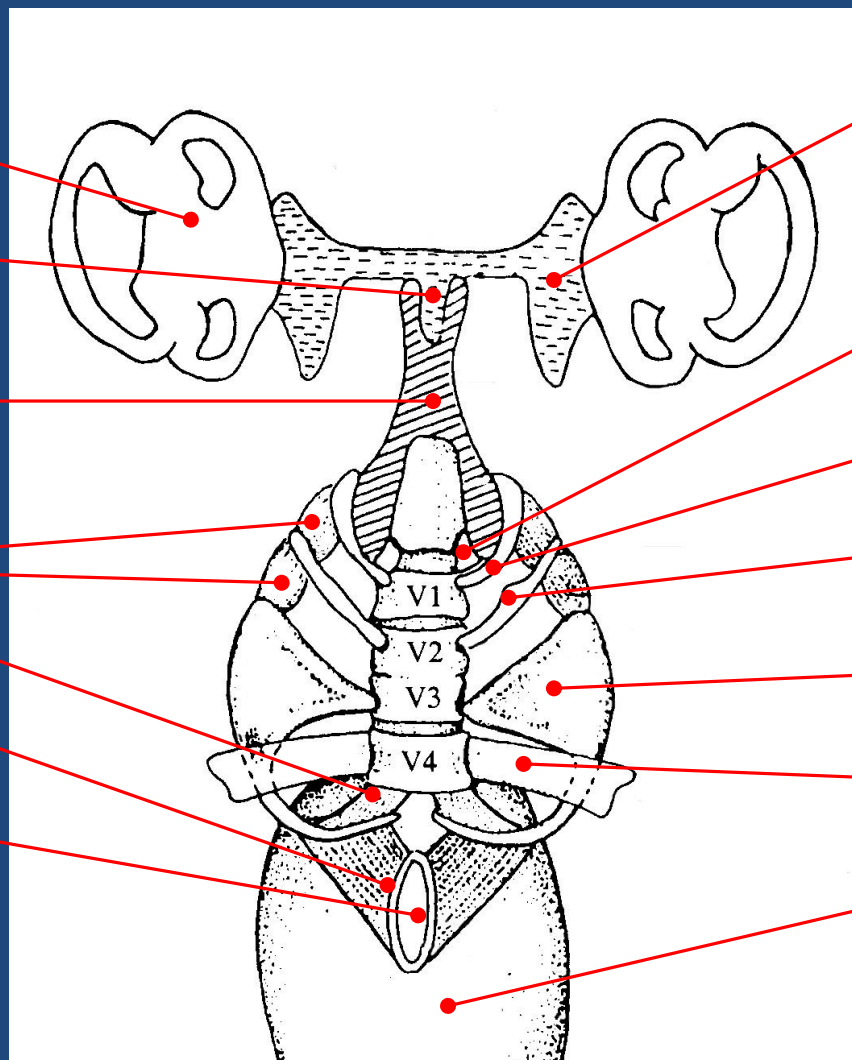
Sinus
endolymphaticus

Sinus impar
perilymphaticus

Ligamenty

Tunica externa

Tunica interna

Sacculus

V1 – V4: těla obratlů

Clastrum

Scaphium

Intercalarium

Tripus

Žebro

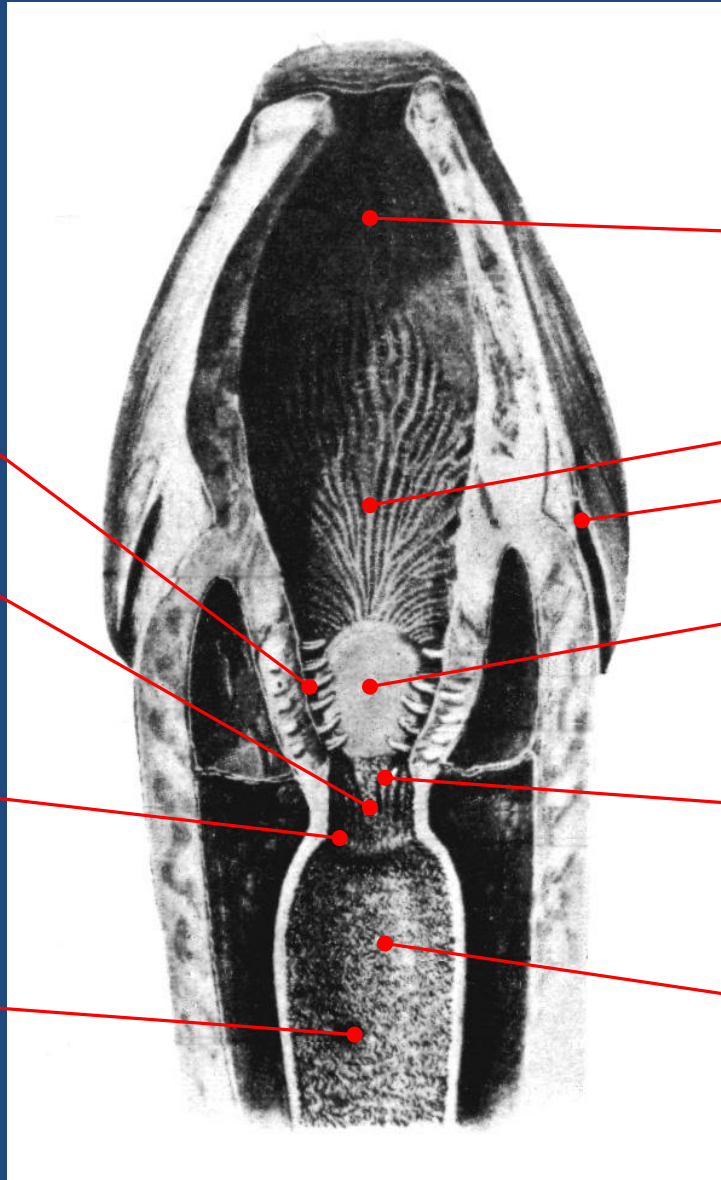
Plynový měchýř

Trávicí soustava ryb

Stavba trávicí trubice

- Ústní štěrbina (rima oris) – ústní otvor
- Ústní dutina (cavum oris)
- Hltan (pharynx)
- Jícen (oesophagus)
- Žaludek (ventriculus) – jen u některých ryb
- Střevo (intestinum)
  - Proximální a distální oddíl
  - Přídatné trávicí žlázy: játra (hepar) a slinivka (pancreas)
- Konečník (rectum)
- Řitní otvor (anus)

Trávicí trubice jelce tlouště

Ústní dutina

Hltan

Patrová ploténka

jícen

střevo

Požerákové zuby

Vyústění

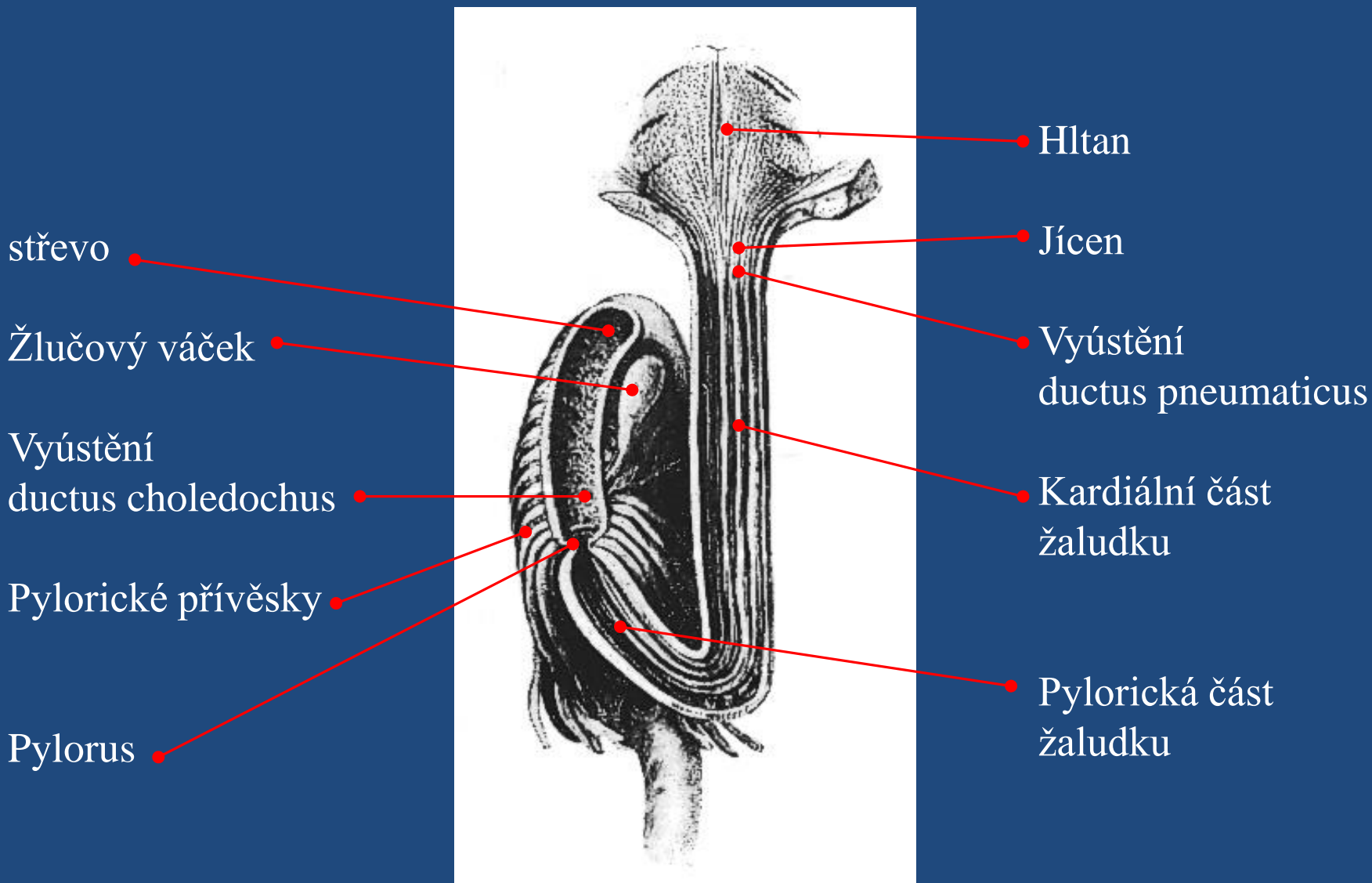
Ductus pneumaticus

Pylorus

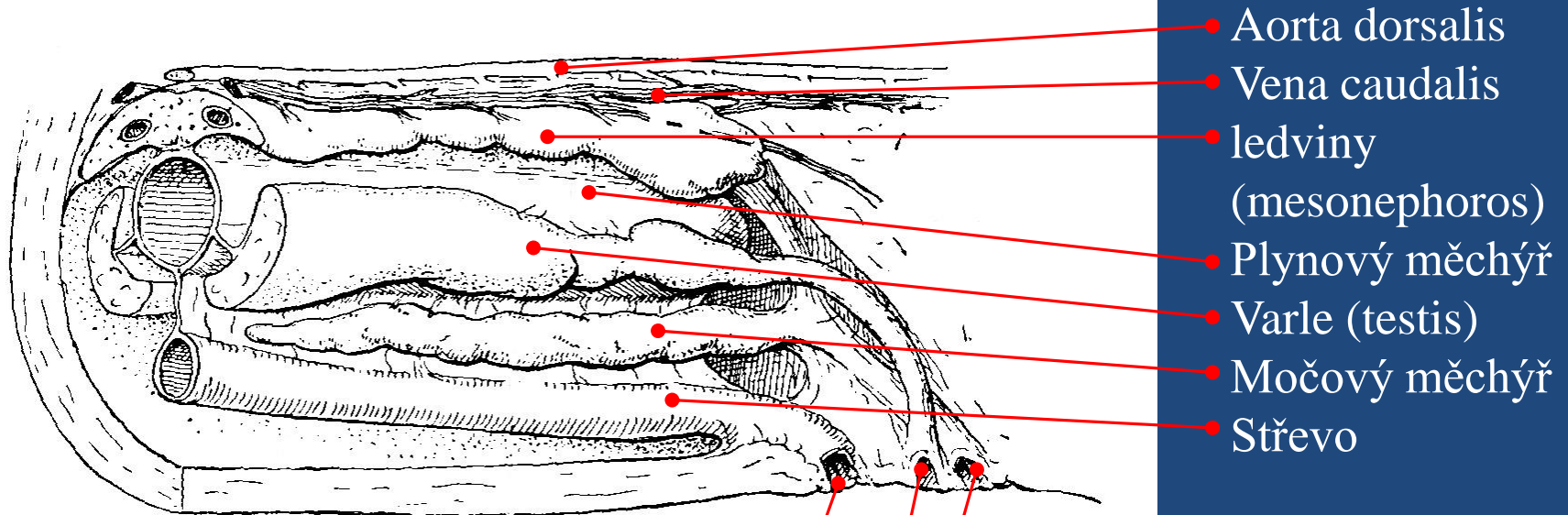
Vyústění

ductus choledochus

Trávicí trubice pstruha obecného

Kaudální část tělní dutiny štiky obecné

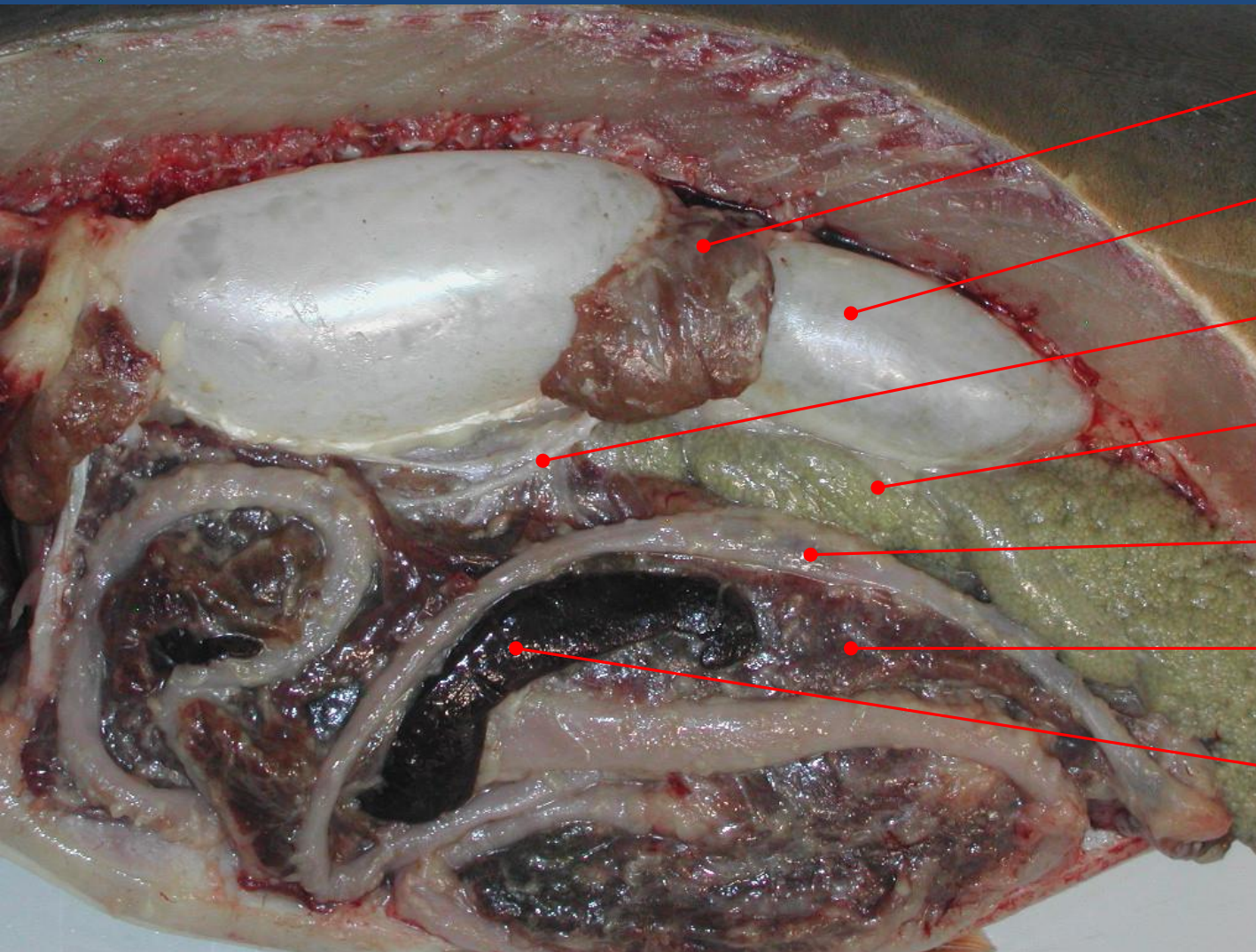
- Aorta dorsalis
- Vena caudalis
- ledviny
(mesonephros)
- Plynový měchýř
- Varle (testis)
- Močový měchýř
- Střevo

Řitní otvor

Genitální otvor

Močový otvor

Tělní dutina kapra

• Ledvina

• Plynový měchýř

• Ductus pneumaticus

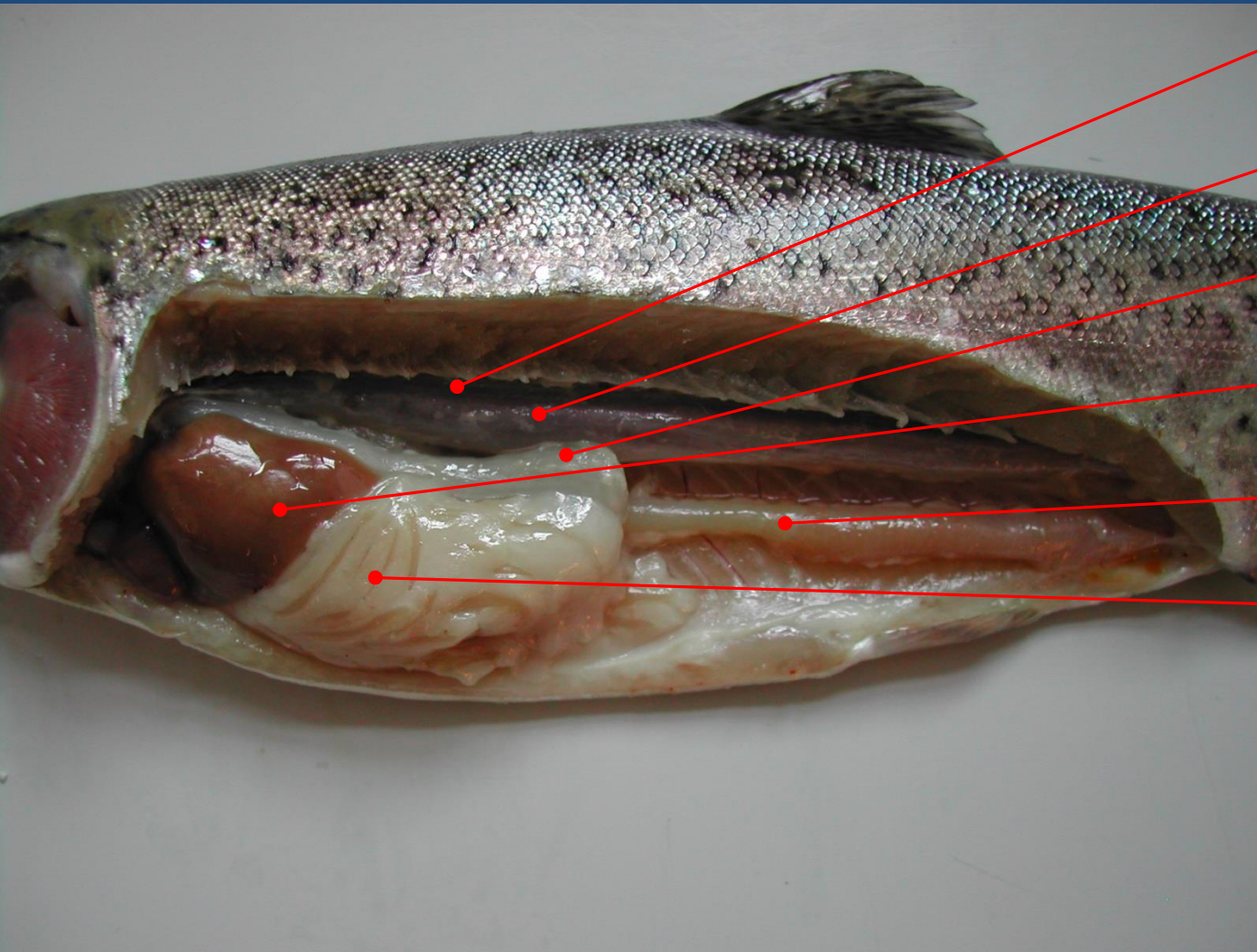
• Ovarium

• Střevo

• Hepatopancreas

• Slezina

Tělní dutina pstruha

• Ledviny

• Plynový měchýř

• žaludek

• Játra

• Střevo

• Pylorické přívěsky

Vylučovací a pohlavní soustava, žlázy
s vnitřní sekrecí (endokrinní
soustava)

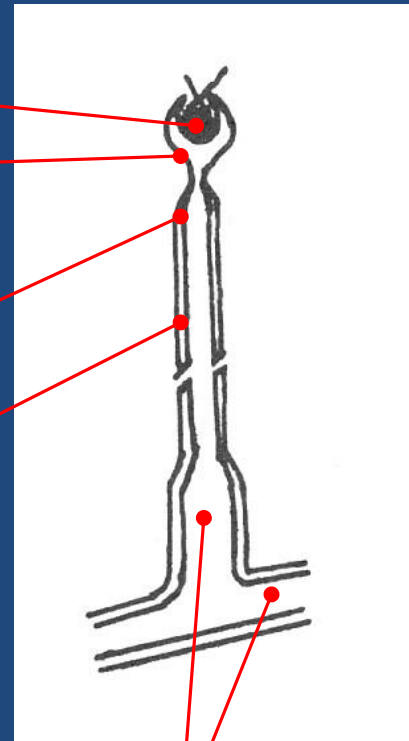
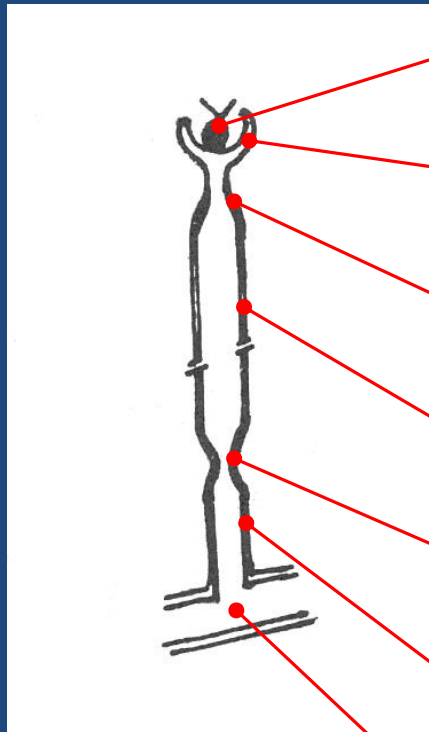
Soustava vylučovací

- Ledviny
  - Párový orgán, uloženy retroperitoneálně
  - Exkreční a osmoregulační funkce
  - Kraniální část – krvetvorba, lymfatický orgán, endokrinní funkce
  - pronephros
    - Larvální stadia ryb
    - Neprhrostromum – otevřená nálevka, glomerulus externus, Wolffův vývod
  - mesonephros
    - Většina *Actinopterygii*
    - Glomerulus, Bowmanův váček
    - Primární močovod = Wolffův vývod = *ductus mesonephricus*
  - metanephros
    - Vyšší obratlovci
    - Částečně u některých ryb (úhoř – ocasní část ledvin), *opistonephros*
    - Sekundární močovod = *ureter*

Stavba nefronu u ryb

Sladkovodní *Teleostei*

Mořské *Teleostei*

Glomerulus

Bowmanův váček

Proximální tubulus (segment I)

Proximální tubulus segment II

Intermediální segment

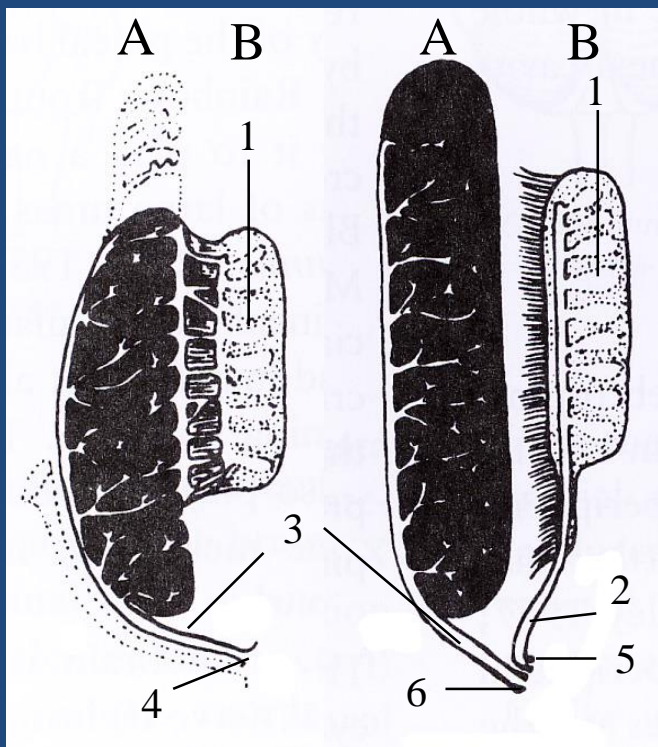
Distální tubulus

Sběrný kanálek (*ductus mesonephricus*)

Soustava pohlavní

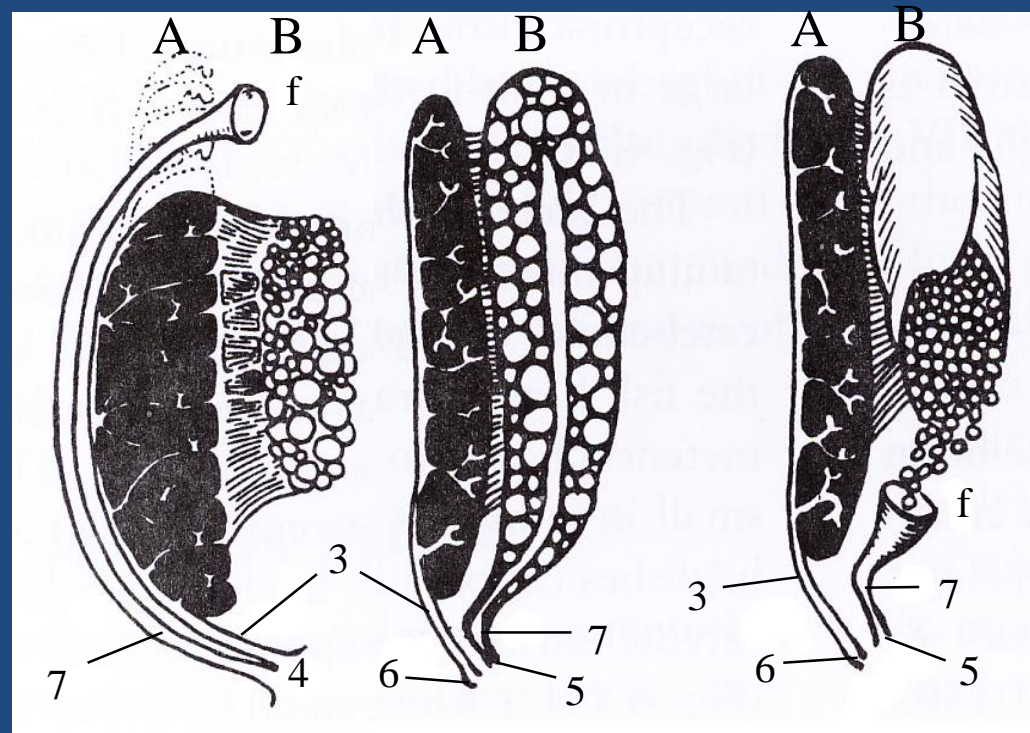
- Pohlavní žlázy - gonády
  - Ryby jsou gonochoristé
  - Samčí gonády – *testes*
  - Samičí gonády - *ovaria*
  - Uloženy v dutině tělní laterálně či latero-ventrálně od plynového měchýře
  - Vyústují odděleně od vylučovací soustavy (genitální papila)
  - *Acipenseridae* – pohlavní žlázy a vývodné cesty ledvin vyústují společně

Stavba urogenitálního systému různých skupin ryb

Acipenseridae

Teleostei

Acipenseridae

Teleostei I

Teleostei II

A – ledvina

B – varle

C – vaječník

1 – *ductuli efferentes*

2 – *ductus spermaticus*

3 – *ductus mesonephricus*

4 - kloaka

5 – genitální papila

6 – močový pór

7 - vejcovod

f - nálevka

vejcovodu

Soustava endokrinní

- Žlázy s vnitřní sekrecí = *glandulae endocrinae*
- Produkce hormonů
- Regulace fyziologických procesů, zajištění homeostázy
- Mnoho činností řízeno hypothalamem
  - Neurohumorální regulace
  - Hypothalamo-hypofyzární systém

Endokrinní žlázy ryb - schema

